

Groot materieel in de landbouw. Efficiency wordt verhoogd.

Foto LC/Sep van Linga

Toekomst boerenland: tijd voor keuzes

In zijn open brief 'Cultuurnatuur ten dode' (LC 27 mei) stelt mijn Groninger collega prof. Theunis Piersma mij allerlei vragen over de toekomst van het (Friese) boerenland. In dit bericht wil ik graag mijn zienswijze geven op de toekomst van het landelijk gebied, in het bijzonder de relatie tussen de belangen van de landbouw, met inbegrip van de veehouderij, en natuur- en landschapswaarden.

PROF. CEES VEERMAN

Voorzitter Vereniging Natuurmonumenten
Oud-minister van LNV

Getuige de vele bestuurlijke en politieke discussies die in het parlement, in raden en staten en in de media worden gevoerd, is die relatie op z'n zachtst gezegd spanningsvol. Nieuwe voorkeuren van burgers maken een herschikking van prioriteiten noodzakelijk. Dit is een lastig proces, want gevestigde posities en belangen moeten inschikken of zelfs plaatsmaken. Dit behoeft bestuurlijke stuurmanskunst en empathie, gekoppeld aan daadkracht en duidelijkheid.

Tot op heden meten economisten de toename van welvaart aan de hand van de groei van het bruto nationaal product. De schadelijke gevolgen voor de zwiigende 'zachte' cultuur- en natuurwaarden komen in de nationale boekhouding alleen voor als ze worden hersteld, dus als een productieve prestatie die positief meetelt.

Door deze manier van waardegeving verliezen wij in zekere zin het zicht op de wortels van ons bestaan. Wij verliezen het ontzag voor het heilige, het onaanraakbare, voor het eerbiedigen van wat ons omringt als een wonderlijke compagnon van ons eigen bestaan. Eerbied, die vreemde houding in een wereld van 'kennis is macht', ontzag, dat versleten verschijnsel van onderdanigheid en bewondering. Dat alles lijkt in een begrepen wereld niet goed te passen.

Al die zwakke krachten en tere waarden, we kunnen ze zo moeilijk een plek geven. Nu vullen we duurzaamheid vooral technisch in. Goed rentmeesterschap blijft in wezen een slimme benaming om de baas te blijven en te eigen nutte het beheerde te gebruiken. Het gaat er dus om de zachte waarden, de tere krachten en de stemmenloze belangen hun volle betekenis en werking terug te geven. Dat is de opgave.

Landbouw is in essentie zaken doen met de zon. Door middel van groene planten vangen we zonne-energie, en de mensen die daar hun bedrijf van maken heten boeren. Ik zeg dat niet cynisch, want ik beschouw het nobele vak van boer als een priesterlijk ambt: de tussenpersoon tussen de geschonken orde en de behoeftige mensen en dieren.

De moderne landbouw is een vrucht van een beheersing van natuurlijke processen. Het zijn manifestaties van wat de wetenschap vermag.

Maar intussen zijn er verliezen geleden. Verlies aan natuurwaarden, aan milieuschaden en aan landschapsschoon. Is de kwetsbaarheid toegenomen door de grote mate van afhankelijkheid van fossiele energie en uitputbare grondstoffen, kwetsbaarheid voor de gevolgen van ziekten door dichte concentratie van veehouderijen en niet te veronachtzamen veranderingen in de eigenheid van het dier in het proces van voortgaande domesticatie.

Op het platteland concurreren

meerdere belangen in toenemende mate met elkaar. In een overvol land als Nederland manifesteert zich dit gevecht om de ruimte als eerste, maar ook in andere landen tekenen deze vraagstukken zich af.

Een voornaam factor daarin is de verandering die het landbouwbeleid in de Europese Unie in de afgelopen jaren heeft ondergaan: de marsroute naar de toekomst. Grootweg zijn twee beleidswijzigingen ingetreden. In de eerste plaats zal de inkomenssteun aan boeren, die vanaf de totstandkoming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) verliep via marktondersteuning, veranderen in directe inkomensvoelagen.

Deze directe toeslagen zijn een zeer zichtbare vorm van inkomensoverdrachten ten laste van de belastingbetaler. Het is logisch dat na verloop van tijd de vraag opkomt 'Waarom ondersteunen we de boeren en wat doen ze daar eigenlijk voor?' Na een overgangperiode mag toch worden verwacht dat de agrarisch ondernemer zich heeft geprepareerd voor de concurrentie op wereldschaal.

De tweede beleidswijziging houdt direct verband met de eerste, namelijk de verbreding van het beleid naar de andere functies van het landelijk gebied. Het centrale vraagstuk is in hoeverre de landbouw nog drager is van die andere waarden van het platteland, de leefbaarheid voorop. Bij de zogenaamde 'Bergboerenregeling' staan deze andere belangen centraal. Als bergweiden niet meer worden beweid en de boer niet meer met zets en machine 'rondom elke steen' maait, dan heeft dit landschappelijke effecten en zijn ook wintersporters op termijn de dupe. Het nieuwe plattelandsbeleid heeft de expliciete ambitie om financiële ondersteuning te bieden aan die activiteiten die de vitaliteit en de leefbaarheid van de plattelandsgemeenschap ondersteunen.

In die zin is het een duidelijke politieke erkenning van de veelheid van belangen naast de agrarische. Daarbij geldt ook nog dat op deze wijze het belastinggeld terecht komt bij diegenen die het nodig hebben: de oude kwaal dat 20 procent van de boeren 80 procent van de steun ontvangen wordt zo in ieder geval ten dele opgelost.

Is er een 'weg terug' in de landbouwontwikkeling? Ik doel op het bespeurbare verlangen naar de landbouw van 'vroeger', het besef dat we in de modernisering van de landbouw verlies hebben geleden door

verlies aan biodiversiteit, diversiteit in grondgebruik, schoonheid, oorspronkelijkheid, harmonie en rust.

Gelet op de grote behoeften aan voedsel en energie is de weg terug op wereldschaal onmogelijk. Ik wil dan ook het volgende standpunt verdedigen: wat uit elkaar is gegroeid moet men niet geforceerd willen (blijven) verbinden. De moderne landbouw heeft in bijvoorbeeld de glastuinbouw en de intensieve veehouderij duidelijk de karaktertrekken van industriële productie. Het is gebaseerd op beheersing van het productie- en verwerkingsproces met behulp van moderne technologie.

Het erkennen van deze ontwikkeling biedt nieuwe mogelijkheden voor beleidsontwikkeling op met name regionaal niveau. Gebiedsontwikkeling waarbij gebieden van meerdere honderden tot enkele duizenden hectares onder de loep worden genomen. Niet te klein, want dan is scheiding of eventueel uitrust of combinatie van functies niet mogelijk. En ook niet te groot, want dan is er onvoldoende ruimtelijke samenhang en onvoldoende betrokkenheid van de partijen bij het gebied.

Agrarische ondernemers zullen keuzes (moeten) maken. Ga ik de concurrentie op de wereldmarkt aan met de bijbehorende noodzaak tot schaalvergroting met de vraag of die te realiseren is op de huidige vestigingsplaats, of blijf ik waar ik ben en zoek ik andere mogelijkheden via bijvoorbeeld verbreding van activiteiten?

De wettelijke opgaven tot instandhouding en ontwikkeling van natuur en landschap leiden tot grote span-

ningen. De worsteling is dagelijks merkbaar zonder dat men de scheiding die noodzakelijk is wil of kan maken. Ik meen dat door de concentratie van intensieve productie in ruimtelijk afgebakende terreinen de minste schade zal ontstaan.

Kan dan een intensieve veehouder niet meer uitbreiden op de plaats waar het bedrijf nu is gevestigd? In bepaalde gevallen wel. Maar de vraag is hoelang de noodzakelijke schaalvergroting met de groeiende eisen van de omgeving in verhouding blijven. Gelet op de afschrijvingstermijn van kapitaalintensieve bedrijfsmiddelen moet duidelijkheid aan de ondernemer worden gegeven.

Dat is precies de moeilijkheid. Als de melkquotering in 2015 is beëindigd (en het traject er naar toe is al ingezet) dan zal de wereldmarkt zich ten volle doen gevoelen. Ondanks goede perspectieven zal de volatilitéit van de prijzen voor zowel voer- als kunstmeest als afzet groter worden, met als gevolg de noodzaak van financiële buffers.

Dit alles vereist veel hoog opgeleide agrarische ondernemers en een toenemende schaalvergroting. Is het voorstelbaar dat melkveebedrijven van deze omvang in het landschap en in de beleving van burgers passen? Ik denk het niet, vandaar mijn pleidooi voor verdergaande scheiding.

In wezen gaat het dus om een herinrichting van het landelijk gebied. Hoe kan dit proces het beste worden vormgegeven? Is dat door strakke overheidsturing vanuit Den Haag? Of is er een rol voor de provincies, en hoe dan?

Om de betrokkenheid van burgers

op regionaal niveau te stimuleren zijn de provincies bezig met belangrijke opgaven zoals de uitvoering van Natura 2000 en de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). In een dergelijk proces hebben vele partijen een rol of een belang, en het is belangrijk dat zij er daadwerkelijk eigenaar van worden.

De uitkomst van dat proces moet door de overheden (dus ook de gemeenten) worden vastgelegd in wettelijke kaders en plannen. Deze werkwijze, het overbekende poldermodel, is in volle gang. De resultaten zijn in meerdere gebieden hoopgevend, maar het proces verloopt te traag.

Waar de EHS een ruimtelijke indeling is voor de natuur en voor een deel van het landschap, is een inladering van de ruimtelijke structuur voor de moderne landbouw een mogelijkheid die veel duidelijkheid zou geven voor agrarische ondernemers die hun bedrijf verder willen ontwikkelen. Misschien moet dit een 'agrarische hoofdstructuur' heten.

Belangrijk is dat bij ondernemers die verder willen, het bestaande gevoel wordt weggenomen dat voor de landbouw nog slechts plaats is waar natuur- en landschapsbelangen dat toestaan. Dat gevoel is weliswaar onterecht, want meer dan tweederde van het landelijk gebied is voor de landbouw beschikbaar, maar het is een symptoom van het gevoelde onvermogen door de vele claims en beperkingen die ondervonden worden.

Duidelijkheid is voor een ondernemer belangrijker dan op alle punten zijn zin krijgen. Wat voor de ontwikkeling van de moderne landbouw geldt, geldt ook voor de multifunctionele landbouw. Niet alleen de ruimtelijke randvoorwaarden zijn belangrijk (bijvoorbeeld het bestemmingsplan als men een zorgboerderij of boerderijwinkel wil realiseren), maar nog meer de mogelijkheden om in te spelen op landschaps- en natuurontwikkeling door (mede)beheer of omzetting van gronden voor natuurdoeleinden van belang voor boeren die in dat gebied een ondernemende rol willen spelen.

Op het gebied van woningbouw en infrastructuur zijn eveneens wezenlijke keuzes nodig. Diffuse woningbouw in het landelijk gebied is mijn inziens onwenselijk vanwege landschappelijke gevolgen en de verkeersaantrekkende werking.

De provincie Friesland combineert een uniek palet aan zachte waarden (open landschappen, een wereldwijd unieke weidevogelgemeenschap, meeren moerassen met inbegrip van de sociale structuren en culturele rijkdom die daarbij horen) met harde waarden zoals goede grond, een sterke landbouw- en veeteelttraditie en ondernemerschap.

Om te voorkomen dat deze provincie verder landschappelijk afglijdt en maatschappelijk zijn identiteit verliest, zal men hier duidelijke keuzes moeten maken en prioriteiten moeten stellen. Door de grote rol die door het rijk aan het provinciale bestuur is toegedacht is er ruimte om provinciale visie en daadkracht te tonen om juist de bijzondere kwaliteiten van Friesland te versterken.

Mede doordat er toenemende Europese budgetten beschikbaar komen voor regionaal gekleurd plattelandsbeleid is dit het moment voor Friesland om de handschoen te grijpen en een voorbeeld te stellen om grootschalig agrarisch ondernemerschap te combineren met cultuurhistorisch landschap en daarbij behorende eigen identiteit en daarop ontwikkelde economie.

Zo kan een globaliserende wereld met regionale accenten ingekleurd worden en kan Friesland als voorbeeld gelden voor de transitie van het Europees plattelandsbeleid.

Cees Veerman: 'Duidelijkheid scheppen'.

Foto LC/Arlo Westra